

УДК 371.3

**ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ
СИСТЕМИ**

Беляєв С.Б.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ

Беляєв С.Б.

У статті представлено аналіз загальних характеристик педагогічної системи, що логічно та послідовно впливають із відомих філософських підходів до опису структури та функціонування цілісних систем. Провідною ідеєю є вивчення характеристик педагогічної системи на основі врахування взаємозв'язків та взаємозалежностей між основними учасниками навчального процесу.

Ключові слова: педагогічна система, характеристики педагогічної системи, педагогічна взаємодія.

ОБЩИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Беляев С.Б.

В статье представлен анализ общих характеристик педагогической системы. Данные характеристики логически вытекают из основных философских подходов к описанию структуры и функционирования целостных систем. Основной идеей является изучение характеристик педагогической системы на основе учета взаимодействия участников учебного процесса.

Ключевые слова: педагогическая система, характеристики педагогической системы, педагогическое взаимодействие.

THE GENERAL CHARACTERISTICS OF THE PEDAGOGICAL SYSTEM

Beliaev S.

The present article is devoted to the analysis of the general characteristics of the pedagogical system resulting of the essential philosophical approaches to the description of the integrated system's structure and the functioning. The dominant idea is the studying of the pedagogical system's characteristics based on the consideration of the interaction of the educational processes participants.

Key words: pedagogical system, characteristics of the pedagogical system, the pedagogical interaction.

Починаючи з 70-х років ХХ століття передовою науково-педагогічною тенденцією стало виявлення принципів та розробка прийомів оптимізації освітнього процесу шляхом аналізу фактів, методів, що використовуються і підвищують його ефективність, конструювання та застосування нових педагогічних прийомів. У даному контексті розпочався процес запровадження системного підходу в педагогіці, що показало актуальність даного напрямку науково-педагогічних досліджень і надало даному підходу уніфікованого вигляду.

Метою статті є визначення основних характеристик педагогічної системи, що виокремлюються внаслідок застосування системного підходу.

У загальному теоретичному аспекті поняття системи визначається як через поняття тіла, так і через поняття зв'язків. Системний підхід полягає у вивченні об'єктів у якості систем, що передбачає аналіз взаємозв'язків у межах кожної системи. Типи зв'язків, що існують у системі освіти, відрізняються від інших типів зв'язків, що існують у матеріальних об'єктах.

Спробуємо порівняти відомі підходи філософів до визначення сутності систем та основних їх ознак з метою виявлення схожих та відмінних рис із педагогічною системою. Це дасть можливість простежити не тільки суттєві зв'язки елементів, але і виявити потенційні

шляхи оновлення педагогічної системи з огляду на виявлені під час аналізу недоліки. Основними характерними ознаками взаємозв'язків між явищами у разі використання системного підходу, на думку А.І. Уємова [12, с. 21-22] стають:

1. Об'єктивність зв'язків між явищами.
2. Суттєвість зв'язків між явищами.
3. Різноманітність типів зв'язків, що визначає різноманітність типів систем.
4. Однозначність об'єкту не визначає однозначності його системного вивчення.
5. Універсальність взаємозв'язків визначає універсальність системи.
6. Рефлексивність взаємозв'язків.

Названі загальні характеристики системного підходу у загальному вигляді можуть бути використані під час опису педагогічної системи наступним чином.

1. Об'єктивність зв'язків між явищами та їх незалежність від нашої свідомості. Матеріальні системи існують незалежно від людської свідомості, а тому їх вважають об'єктивними. У той же час виникають питання щодо класифікації ідеальних систем, де зв'язки можуть бути класифікованими виключно як суб'єктивні. Такий філософський аспект вивчення системного підходу висвітлює принцип взаємозв'язків, як методологічну основу системного підходу. Використовуючи даний принцип у випадку вивчення педагогічної системи приходимо до висновків про об'єктивність зв'язків у межах педагогічної системи.

На підтвердження даного висновку зазначимо, що у разі створення певної педагогічної системи ми стикаємось із об'єктивними закономірностями її функціонування, хоча дану систему важко визначити як матеріальну. Як результат, педагогічна система забезпечує якісний перехід абітурієнта у випускника із заданими у відповідності до соціального замовлення характеристиками. Визначальним фактором такого переходу стає сама педагогічна система, що характеризується чіткою структурою, визначеними функціями, налагодженими адаптивними можливостями щодо керівництва навчальним процесом.

2. **Суттєвість зв'язків між явищами.** Зазначена ознака вказує, що об'єкти, що вивчаються, не можуть існувати по за межами системи. Кожен об'єкт існує та функціонує як частина системи. Для педагогічної системи дана ознака є суттєвою і обов'язковою, оскільки об'єктивно існує чимало складових педагогічної системи, які стають предметами певних науково-педагогічних досліджень і у той же час розглядаються окремо, ігноруючи об'єктивні взаємозв'язки з іншими елементами педагогічної системи.

Детальне структурування педагогічної системи дає можливість конкретизувати її функції виходячи із завдання реалізації соціального замовлення. Продуктивним у вивченні педагогічної системи виходячи із такими чином визначених її функції стає об'єднання традиційних предметів дослідження в один – педагогічну систему. Це відкриває можливості вивчення педагогічної реальності у комплексному вигляді із врахуванням усіх об'єктивних чинників, що мають прямий чи опосередкований вплив на якість результату педагогічного процесу. Чимало науково-педагогічних досліджень присвячуються вивченню впливу конкретного чинника на формування чи розвиток окремої якості особистості. Це дає можливість простежити об'єктивні закономірності в організації педагогічного процесу, але вступає у протиріччя із розумінням педагогічного процесу з точки зору системного підходу, за якого усі явища знаходяться у тісній постійній взаємодії і не можуть бути вивченими відокремлено.

3. **Велика кількість типів зв'язків визначає велику кількість типів систем, що утворюються із допомогою даних зв'язків. Відсутність упевненості в існуванні системи виникає внаслідок недостатньо ретельного вивчення типів зв'язків.** Накопичений педагогічною наукою та практикою досвід організації навчального процесу переконує у правильності даної ознаки. В залежності від концептуальних основ організації педагогічного процесу упродовж усієї еволюції систем освіти виникали як унікальні прецеденти щодо організації педагогічної взаємодії, так і удосконалювались сталі форми організації навчального процесу. Кожний окремих приклад організації педагогічної системи мав характерні внутрішні зв'язки і обумовлені ними педагогічні результати. Під впливом якісних характеристик, що визначались

соціальним замовленням, виникали, розвивались, припиняли існування різні конфігурації систем освіти.

Історично підґрунтя для застосування системного підходу в організації педагогічного процесу було закладено на першому етапі розвитку так званого «технологічного підходу в освіті» одночасно з усвідомленням того, що, з одного боку, кінцевий результат (знання, уміння, навички) можна досягти різними шляхами, а, з іншого боку, від вибору певної методики залежить швидкість і якість кінцевого результату.

Так, упродовж 20-60-х років ХХ століття підвищення якості освіти забезпечувалось шляхом підняття інформаційного рівня навчання при використанні засобів масової комунікації. У 60-70-х роках ХХ століття з розвитком концепції програмованого навчання з'явилася чітко обґрунтована вимога суворого врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, поглиблення індивідуалізації та персоніфікації навчального процесу. Педагогічна практика у такий спосіб довела, що процес навчання визначає методику навчання та є критерієм успіху в цілому. Ідея теоретичної розробки і практичної реалізації раціонально організованого особистісно орієнтованого процесу навчання об'єктивно має наслідком необхідність побудування алгоритму послідовних дій, що забезпечували б очікуваний результат – підвищення ефективності процесу навчання шляхом його планування та організації, розробки методів та навчальних засобів, що дають можливість реалізувати генетично закладену програму розвитку особистості. Таким чином, зв'язок структури педагогічної системи із соціальним замовленням стає першою загальною системоутворюючою закономірністю.

4. Однозначність об'єкту не визначає однозначність його системного вивчення. Оскільки зв'язки характеризуються взаємозв'язками, то саме ці взаємозв'язки можуть стати підґрунтям для виділення іншої системи. Запропонована О.М. Пехотою ідея виділяти в сучасній педагогічній теорії та практиці дві полярні стратегії, в рамках яких, на її думку, існують системи освіти, прямо впливає з даної ознаки. Зміни взаємозв'язків між двома суб'єктами навчального процесу призводять до необхідності констатувати домінування стратегії формування чи стратегії розвитку. Хоча у даному випадку йдеться про полярні варіанти взаємозв'язків. Стратегія формування має місце

за умов виконання вчителем функцій організатора і керівника процесу навчання. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія набуває зовнішньо суб'єкт-об'єктного спілкування, за якого учневі відводиться роль виконавця, що діє за визначеною ззовні програмою власного розвитку. Недоліки такої стратегії довели необхідність перегляду позицій учасників педагогічної взаємодії та призвели до виникнення й інтенсивного розвитку ідей особистісно орієнтованого навчання і виховання, що складають так звану стратегію розвитку. У рамках стратегії розвитку передбачається налагодження стосунків між вчителем та учнем відбувається на основі взаємної поваги й шанобливого ставлення до особистості останнього. Стратегія розвитку має місце за умов, коли на основі даних діагностики особистих характеристик учня здійснюється подальше планування навчального процесу. Тобто, результати контрольної та діагностичної діяльності вчителя стають основою для створення особистої програми розвитку кожного окремого учня з урахуванням притаманних йому особливостей. Логічним і необхідним продовженням цього процесу є залучення школяра до різних видів самостійної навчально-пізнавальної діяльності з метою забезпечення ефективного розвитку його здібностей, нахилів, формування комплексу знань, умінь, навичок на оптимальному рівні співвідношення складності й доступності.

Розуміння педагогічної технології у загальному вигляді як певного науково обґрунтованого алгоритму дій, що забезпечує досягнення заздалегідь запланованого результату показує, що обидві розглянуті стратегії мають право на існування. Можна стверджувати, що вони є результатом теоретичного узагальнення основних відомих підходів до виконання вчителем професійних функцій, а тому об'єктивно мають місце у процесі навчання.

5. Універсальність та рефлексивність зв'язків педагогічної системи підтверджує думку по її особливу унікальність, багатогранність у реалізації виходячи із різних концептуальних положень щодо забезпечення досягнення мети освіти. Багатоплановість цілей, неоднозначність суб'єктів педагогічного спілкування, широкий спектр методів реалізації цілей навчального процесу вказують на універсальний характер педагогічної системи. Разом із цим залишається можливість зміни інтенсивності педагогічного впливу, його корекції

на основі об'єктивних даних зворотного зв'язку. Таким чином, педагогічна система набуває особливих унікальних властивостей, що якісно відрізняють її від інших відомих систем і одночасно вказують на необхідність реалізації науково обгрунтованого системного підходу щодо організації педагогічної взаємодії.

Таким чином, педагогічна система також має бути представленою як сукупність об'єктивно науково обгрунтованих структурних елементів, взаємодію яких відображають об'єктивні педагогічні закономірності.

Висновок. Аналіз загальних філософських підходів до розуміння сутності системи і виділення основних її характеристичних ознак в умовах опису структури та функціонування педагогічної системи вказує на їхню тотожність. У той же час характеристичні ознаки педагогічної системи мають власну забарвленість, що обумовлюється специфікою функціонування педагогічного процесу на основі педагогічної взаємодії основних його учасників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. / Владимир Павлович Беспалько – М.: Педагогика, 1989.
2. Беспалько В.П. Основы теории педагогических систем. (Проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем. / Владимир Павлович Беспалько – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1977 – 304 с.
3. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем. / Уемов Авенир Иванович – М., «Мысль», 1978. – 272 с.